

Begyndelsens fortsættelse – eller: Protestens udspring

Thorkild Bjørnvigs økologiske engagement

af Ivy York Möller-Christensen

Det er svært at skrive om en natur, der visner: om træer, der må drikke sig døden til, om kemikaliefyldte søer, som ikke længere kan spejle den elskedes smækre krop. – Og om Vesterhavets bølgetoppe, der skummer alt for meget og lugter af lækken tankbåde og ormædte sællig.

Det er svært. Men det er nødvendigt.

Thorkild Bjørnvig er en af de kunstnere, der tidligt så viserne nærme sig tolv og derfor reagerede med ord og digt på industrisamfundets skrupelløse udnyttelse og ødelæggelse af den natur, vi alle lever af. Lever af, men ikke *med*.

Dette økologiske engagement synes at opstå ret pludseligt og – ved et første øjekast – umotiveret dengang i slutningen af tresserne. Bjørnvigs hovedværk, den store digtcyklus »Ravnen«, blev udgivet i 1968 og afrundede hermed forfatterskabets første del, der af mange betragtes som svært tilgængelig og elitær i kunstsynet. I 70'erne bliver Bjørnvig den udadvendte forfatter, der med skarp pen giver protesten bevinget udtryk.

Men hvor findes egentlig sammenhængen – eller den grønne tråd – der forbinder disse to faser i forfatterskabet?

Det frø, der senere skulle bringe det økologiske engagement til blomstring, ligger tilsyneladende dækket under tykke lag erfaringsgods, og alligevel kredser digteren hele tiden om det, vi kan kalde »den kosmiske indsigt«. I digtsamlingerne »Stjernen bag Gavlen« (1947), »Evig Foraar« (1954) og »Anubis« (1955) står oplevelsen af det kosmiske som noget meningsgivende i tæt forbindelse med kvindekønnet og opvækkelsen af kærligheden. Den kosmiske *indsigt* ligger her i kim og udvikles efterhånden til et absolut højdepunkt i »Ravnen« (udgivet i 1968 efter 31 års udarbejdelse).

Det gennemgående tema i debutsamlingen »Stjernen bag Gavlen« handler om dét at blive voksen: de spændinger, der opstår, idet barnets naturlige forbundethed med den omgivende verden og det kosmiske forsvinder, og bevidstheden endnu ikke har nået en ny samstemthed.

Barnets *umiddelbarhed* i forhold til omverdenen mistes, og dette sætter sine spor i sindet.

I samlingens indledende digt »Maanen og det gode Mørke« beskrives månen som en 'farlig, kyndig Mager', som på næsten dæmonisk vis fastholder den unge mand. Den binder ham til minder og svundne erfaringer. Ligesom månen trækker tidevandet efter sig, styrer den bevidstheden. Men fordi denne forbindelse til det kosmiske ikke længere eksisterer naturligt og spontant, beskrives månen også som en 'Vandrer fra Dødsriget'. Og alligevel er det dog sådan, at netop månen og det gode mørkes fremkomme fornyer verden:

Dreng skal jeg søvnt blive, mens Vinden lister om Huset;
mit Hjærte putter sig trygt som en Fugl i sin blodvarme Rede;
Sanserne drær som Aks – befrugtes i Midnatssuset,
naar Manden i Maanen er borte, og Solskiven endnu er nede.

Det fremgår i øvrigt tydeligt af digtet, at bevidsthedens smerte opstår i en pendlen mellem de ophold, hvor barndommens naturrytme stadig eksisterer (f.eks. i søvnen og drømmen), og de vågne tilstande, hvor tabet af den naturlige forbundethed med omverdenen er digter-jeg'et bevidst.

I det betydningsmættede essay »Begyndelsen«, som er skrevet i 1948 – et år efter »Stjærnen bag Gavlen« – beskriver Thorkild Bjørnvig, hvorledes netop barndommen eller alle erfaringers *begyndelse* kan lægge grunden til den fornyelse, som må indtræde, når denne månesyge – altså den ufrugtbare binding til fortiden – ophører.

Begyndelsens Tid, Begyndelsen i alt – er det ikke Sjælens sande Livselement. En klar homerisk Morgen, Summen af alle stærke Morgener, vi har kendt. Barndom og Ungdom og den første Kærlighed: har vi ikke bestandig Hjemvé mod dem, som var vi udenfor det egentlige, paa et fremmed Sted, hvor alt er Foreløbighed og Gennemtræk? Begyndelsen er Sjælens Hjem. Derfor længes vi tilbage; – og længes vi frem, er det mod en ny Begyndelse. Vi lever mellem den svundne og den kommende Begyndelse. Over Begyndelsen hviler Mytens Solllys. (S. 11)

Nu gælder det om at udnytte denne længelskraft, ikke i en længsel mod det tabte, som udarter til sentimentalitet, men som en *længslens*

livsform. Dette indebærer individets sanddruhed overfor sin egen begyndelse, sine drømme. Denne længslens livsform, som Thorkild Bjørnvig kalder »fortsættelsen«, er der kun få mennesker, der magter at fastholde. De fleste mennesker bliver hurtigt slugt af samfundsmaskineriet, den enkelte giver afkald på sine muligheder og lader sig indsluse i systemet for at ende som 'et hjul i maskineriet'. De, som trods modstand og problemer har modet til 'fortsættelsen', bliver ensomme og uforståede, men samtidig vinder de i rigdom på en anden måde:

Men disse faa, de andre – det er Børn som bliver Voksne! Det er dem, som uden Ængstelse atter og atter tør bearbejde og muligvis omstøde Bund og Grænse i deres første Erfaringer. I lykkelige Tilfælde naar de saa vidt, at deres Erfaringer ophører med at være i almindelig Forstand subjektive, men grænser direkte op til og formes efter Jorden, Elementerne, Guddommen. Guddommen, Akilleus, der sad paa Stranden og græd over sin bitre Forurettelse, var ikke barnagtig, men et fuldvoksent, alvorligt Barn. Jesus som i Getsmane Have og paa Korset spurgte sin himmelske Fader: 'Hvorfor har du forladt mig' – ligeledes.

Fortsættelse, Fuldbyrkelse betyder, at vort Liv uhindret blomstrer ud i Eventyret, eller i bitter Trods mod alle Hindringer bærer Tragediens Frugt. (S. 18)

Det fremgår af citatet, at den kosmiske samstemthed kan opnås gennem en personlig udvikling på baggrund af begyndelsens erfaringer. (Det er værd at bemærke, at Bjørnvig her faktisk viderefører dannelsesfilosofien).

Som konsekvens af modet til at ville sig selv, sine drømme og at vedkende sig sin begyndelse – og dermed skride ind i en 'fortsættelse' – bliver *myten* til.

Thorkild Bjørnvig kommer ind på dette i den sidste passage af »Begyndelsen«:¹

Naar man endelig har givet Afkald paa at faa Meningen med Tilværelsen bekræftet udefra, i Tiden og Samfundet, hvad der ofte kan føre til ufrugtbar Irritation, Afmagtsfønmelser, Følelsen af at være paa forkerte Veje, kan man omsider selv begynde at leve den. Paa den Maade bliver Myten til: man begynder ubevidst og idet man giver sig hen i sit Væsens Nødvendighed at dan-

se den; og søgende rækker ens Hænder ud efter Meddansere. Det bliver nødvendigvis ofte de Ensomme (maaske de Døde, hvis Bøger ligger opslaaet under Midnatslampen), for Mytens Frugt modnes ikke under en urolig og nyfigen Massegramsen. Tøvende er de første Trin og de første Haandtryk. Foreløbig er det kun Drømmen om en Dans. Men allerede mærker vi noget i os, som er større end os selv: tydeligere Vink, vældigere Varsel gives ikke! Og da har vi at følge det uden Beregninger om det mulige eller umulige deri, uden Blik paa Tidens og Konstellationernes Gunst og Ugunst. (S. 21).

»Fortsættelsen« eller det mytiske liv bliver altså til, idet man giver sig hen i sit 'væsens nødvendighed'. Denne hengivelse betyder, at ens bevidsthed bliver åbnet for værdier og oplevelser, som måske i deres kraft og overbevisende karakter bevirker, at ældre erfaringer må bearbejdes eller – som Thorkild Bjørnvig udtrykker det – 'omstødes i bund og grænse'. Det kræver altså mod og ikke blot mands- men lige så fuldt kvindeshjerte på denne måde at lade sig danne efter ens væsens nødvendighed. Men hvori består da denne nødvendighed? Et dulgt svar finder vi hos Bjørnvig selv: vi mærker 'noget', som er større end os selv, og heri ligger det vældige varsel. Dette 'noget' er det guddommelige, som iflg. forfatteren er tilstede i os selv, såvel som udenfor. Mennesket har mulighed for at lade sig justere af det guddommelige eller af den kosmiske rytme og derved blive formet efter jorden, elementerne og guddommen. At denne mulighed ligger latent i individet fremgår videre af digtsamlingen »Anubis« (1955) under titlen »Barndommens Hus«, hvor huset netop symboliserer den mulighedernes, drømmenes og visionernes verden, som begyndelsen indeholder, og som ingen kan fjerne – end ikke det 'Titan-øde', som omgiver digter-jeg'et.

Jeg har set nok. Men bag mine Øjne – : / kom med Beregningens
Tommelskruer / og Løftstænger: intet kan fjerne / det Aftryk af
Barndommens Hus, som luer, /
evigt indbrændt i Hjærte og Indvold; / selv lemlæstet véd mine
Nerver og Sanser / min første Storhed, min sande Lykke, / og husker
Fødder, som sorgløst danser.

Tillidsfuldt afsluttes digtet med passagen: »den vildeste Længsel finder vidunderligt / Svar et Sted under Solen og Maanen.« Men at virkeliggø-

relsen af det mytiske liv også har en pris, fremgår af digtet »Samtale« (»Anubis«). At leve myten kan føre til skuffelse og lidelse. Men er det muligt at længes efter noget, som ikke er til?²

Beslut dig, o Hjærte, til mer end du véd og kan se; / vort Liv: en uendelig Optakt, som værdsætter, skaber. / Er Sandheden dér, hvor vi skuffes, fortabes og lider, / er Døden den dybeste. Kunde vi længes mod noget, / som ikke, bag flimrende Ønskers Teater, var til? / Det findes. Vil vi betale dets Pris?

At leve i en 'uendelig optakt' er at leve med »Begyndelsen« i sig, og som vi skal se, står denne livsform i skarp modsætning til den form for længsel, der stræber mod konkret opfyldelse. I »Pagten«, bogen om forholdet til Karen Blixen, beskrives tilblivelsessituationen for digtet »Barndommens Hus«, et arbejde, der blev færdiggjort på »Rungstedlund«. Han befandt sig her i:

... en livsalig bevægelse, en art vedvarende kontemplation, der oplevedes som centrumsstilhed i en følelsesstorm, gjorde digtet færdigt på en halv snes dage, et af mine lykkeligste digte, hvor glæden ikke som så ofte var indkapslet i smerte, men smerten indkapslet i en stor vedvarende og altomfattende glæde. Det var digtet »Barndommens Hus« med hele dets definitive udtryk for glæde og hjemkomst. Jeg befandt mig som i et erindrings uhyre magnetfelt, ... hvor det svundne i næsten euforisk fryd blev hævet til aktualitet i mit voksne liv – voksede med mig ind i en art mytisk holdbar struktur, ... (»Pagten« s. 45).

Der er her ikke tale om, at det svundne bliver aktualiseret i en sentimental tilbagevenden, men derimod at det forgangne bliver fædet ind i hans voksne liv og indgår som et integreret led af betydning i hans udviklingshistorie. Herved aftegner hans liv en mytisk struktur: han bærer begyndelsen i sig. I essayet af samme navn skriver Thorkild Bjørnvig, at virkeliggørelsen af det mytiske må tage udgangspunkt i *erfaringen*. I forfatterens egne værker er det ofte kærlighedsoplevelser, der bringer ham i forbindelse med det kosmiske.

I »Stjernen bag Gavlen« findes under titlen »Til Een« en række sammenhængende digte, som beskriver en erotisk erfaringsrække; imidlertid er det ikke kvinden som *individ*, der binder ham, men dét, hun har

kaldt til live i ham. Og kærlighedsoplevelsen åbner netop for en løftelse af sindet fra konkrete, profane bindinger til en sammenknytning med »det kosmiske«, som samler og frigør hans væsen. Det hedder i digtet »Erkendelse«:

Hver Stund suser hen / med Skovens Brus i det Fjærne –: / Dog
kun for den, / som aldrig har set mod en Stjerne, /
og følte sig staa / i Mørket med brændende Sind, / og pludselig
saa / sin Skæbne glide derind!

Digter-jeg'ets skæbne løftes så at sige ud af den konkrete sammenhæng og glider ind i stjernen. I denne fuldstændige identifikation med det kosmiske magter han at bryde med pigen og derved løsne sig fra alle de problemer (f.eks. jalousi), som forholdet skabte.

I digtet »Afsked« beskrives den situation, hvor forholdet ikke længe frugtbart kan opretholdes: alt grønnedes, det blev forår, 'men vi var stadig de samme'. Naturrytmen eller den kosmiske samklang havde mistet sin kraft overfor det unge par. Men hertil siges fortrøstningsfuldt:

Hvad skulde da vi? / De øvrige Elementer / gør sig jo fri / naar
andre Spændinger venter. /
Hvad siden er sket, / saa bittert, forpint og endeligt, / blev forbedret / udenfor dig, uafvendeligt.

Det er bemærkelsesværdigt i hvor høj grad denne kosmiske identifikation finder sted; digter-jeg'ets skæbne glider ikke blot ind i stjernen, men han sidestiller endog sig selv og pigen med de kosmiske »elementer«.

I slutningsdigtet »Stjernen« står han 'hjerneklar' – men hungerer, 'skønt mæt og stærk'. Han er klar og fattet, da erfaringen er forvandlet til indsigt, men hungeren er der trods alt, idet den er længslens natur.

Aftenstjerne, / klare røde Magnet, / i din stærke Kærne, / se,
Forvandlingen er sket! /
Har jeg vidst mig saa rig: / hver Smærte var hemmeligt fjedret, /
et Jubelskrig, / bespottet, pint og fornedret.

Hans smerter i det konkrete kærlighedsforhold har skridt for skridt ført

ham nærmere himlen eller den kosmiske samfølelse. Derfor kan han også sige, at:

Nu kan jeg! For første / Gang længes jeg forfra, forvandlet, /
op gennem hvert Aar, / slank, lukket forbi dét, som kalder, / til
Længslen naar, / voksen, min egen Alder.

Her beskrives netop den 'fortsættelse' af 'begyndelsen', som var omtalt i essayet af samme navn: længslen har 'nået hans alder', den har frigjort sig fra den sentimentale fristelse og er blevet en livsform. I denne harmoniske stræben 'Stjernen saa truende nær', behøver han ikke 'beboeligt, anvist Begær' (Str. 8 i »Stjernen«). Han behøver altså ikke at lade sin længsels kraft udløbe i opfyldelsen, d.v.s. i en konkret kanalisation af livsbegæret (f.eks. i ægteskabet). Netop om troen på opfyldelsens salighed, som efter Bjørnvijs mening er det moderne menneskes fatale illusion, udtaler han sig i »Begyndelsen«:

Hvilken større Gave kunde bringes Menneskene end en ny Længsel, en ny Forventning! Det higer vi imod, og ikke, som vi maaske først vilde tro, Opfyldelsen. Det er Begyndelsens Kærne: en straalende Længsel, som er Forventning. Vor Længsel er blevet en Lidelse, som vi søger at befri os for gennem Opfyldelse eller Afskrivning; og mens vor Længselsevne langsomt hensygnen, bliver Livet udtørret, festløst og hverdagsforpint. (S. 12).

Forbindelsen til det kosmiske er imidlertid problematisk, idet den fører til en splittelse mellem himmel og jord, mellem kosmisk forbindelse og (dagligt) liv. Dette fremgår af digtet »Virkelighed«:

Den [stjernen] og du, / naar mestred jeg denne Oktav? / Du kys-
sed mig: Nu! / og spotted paany mine Krav.

Kunstneren magter ikke at forbinde sine erfaringer henholdsvis med det kosmiske (stjernen) og med pigen. Der er her tale om en diskrepans mellem kunst og liv, og kunsten forstås i denne sammenhæng som de kosmiske erfaringers medium og udtryk. Vi har i digtkredsen »Til Een« set, hvorledes omverdenen mister betydning og mening, men samtidig er han *bundet* af denne som *erfaringsverden*: erfaringen, som iflg. »Begyndelsen« er det nødvendige udgangspunkt for at lade sit liv

glide ind i fortsættelsen, i en slags mytisk eksistens. Han risikerer derfor en underordning af livet som *stimulans* for kunsten og bevidsthedslivet, og af denne grund vil han ikke kunne fastholde en frugtbar forbindelse til omverdenen. Til belysning af dette kan man fremdrage digtet »Easterparade – en Passion«, som netop beskriver et kærlighedsforhold, som opfyldes (!), og som dør i dagliglivets rutine. Det er

Hoved at drømme om dén, man holder i sine Arme; / at savne
Savnets rene / vingede Opaddrift – / at se dit Ansigt med sorte /
Vipper og Læbestift, / løst op i Visheden: hér / var dets evige Hvi-
leplads, / hér – i min Arm, i mit Værseles / Kiste af Kalk og Glas!

Ligeledes beskrives i kærlighedsdigtet »Tre Digte« fra samlingen »Figur og Ild« (1959) digterens elskede, som kun huskes for sin funktion som muse:

O, ja men Elskede, husker / jeg mere, hvordan du ser ud, / og
kender vi mer hinanden? / Jeg husker dig blot for Tørsten, / hvis
rasende Fantasier / har slettet dit Billede ud.

Dette forhold til omverdenen – og dermed til kvindeskønnet – som stimulans eller springbræt for det åndelige liv er af fatal karakter og kan naturligvis ikke fastholdes. Et symptom på dette er Thorkild Bjørnvigs beskrivelse af kvinden: hun er som sagt aldrig skildret som individ og personlighed med sine givne, specielle karakteristika. Hun er derimod *kvinden* som køn og forestilling. Dette ytrer sig gennem en heroisering: kvinden er på samme tid gudinde og muse.

Imidlertid har digterens vandring på den kosmiske dannelsesvej kun taget sin begyndelse i denne del af forfatterskabet. Erfaringen, hvor skæbnen 'glider ind i stjernen', udvides og udvikles efterhånden hen imod en komplementaritetstænkning. Her bygger den ideale korrespondance mellem jeg'et og det kosmiske ikke på en absolut identitet. Det er nemlig sådan, at en forbindelse af denne art indbyder til åndelige tømmermænd dagen derpå, når hverdagen igen lader høre fra sig. Erkendelsen udvides i høj grad, og denne ændring, som vi senere skal følge op, indtræder allerede i digtsamlingen »Figur og Ild«.

Men også i debutsamlingen »Stjernen bag Gavlen« udtrykkes en række erfaringer, som på en anden led vil vinde bærende betydning for kunstnerens senere landvindinger på det kosmiske plan. Her er tale om

naturdigtene under fællestitlen »Landskabsbilleder«. Man kan med nytte uddrage digtene »September« og »Forvandlinger«, hvor en forestilling om total balance og harmoni i naturen forplanter sig til den menneskelige bevidsthed. Således bærer f.eks. str. 2. i »September« præg af en for Thorkild Bjørnvig uvant symbolistisk sammensmeltning af bevidsthed og omverden:

Fra Vandet stiger / Goplens rene / Klokkebevægelse / gennem
mit Indre. / Nældens Takvinge / lukker sig sort / paa Bjælken, for
roligt / at overvintre.

Eller man kan fremdrage digtet »Forvandling«, hvor digteren på næsten Ludvig Holsteinsk manér og med nogen patos beder om at blive eet med naturen og tage del i dens usårlige kraft.

Herre, o lad mig, naar Træerne river / i Roden og knager for Blæ-
stens Tag, / Alskabningens Ledføjning sukker i Mørket: / værdigt
foragtet, paa Vredens Dag, /
roligt fortvivle mig ned i Dybet, / hvor Følelser gaar med stærke
Lemmer, / lifligt svajede Svanehalse, / og slanke smaa Hoveder,
som frugtbart glemmer, /
og være en Vordende, stum som det dystre / dvalerlagte Kreatur, /
og vaagne med hele dets enkle, varme / Styrke ind i min tabte
Natur!

I de digte, som i det foregående er blevet behandlet, var der tale om opnåelsen af en lykketilstand baseret på en total identificering med det kosmiske. Det samme har vi nu set i forbindelse med forholdet mellem jeg'et og naturen. På begge sider er indsigten ikke holdbar, men en nyorientering er på vej. Den bryder helt igennem i »Figur og Ild«, men kimen lægges – i hvert fald på naturforholdets område – i »Anubis« i digtet »Uglen«. Her har Thorkild Bjørnvig nemlig forladt opfattelsen af lykketilstanden i naturen, som bygger på et illusionært forsøg på selv at blive natur, til fordel for en erkendelse af, at netop naturens *fremmedhed* må udgøre grobunden for et frugtbart forhold. Inden vi for alvor ser dette perspektiv udviklet i »Figur og Ild«, er det værd at kigge nærmere på en passage fra »Uglen«, som udtrykker denne grunderfaring i forbindelse med naturen:

Een [ugle] sad engang med Lytten, Spejden, Nik, / halvvoksen,
 majestætisk paa min Finger, / da følte jeg dens store gule Blik /
 undfange Fremmedhed i mit, dyb Ro, / en vild Befrielse; mit
 Hjærte lo, / da Fuglen løfted sine bløde Vinger.

Indtil nu har reddegørelsen her fulgt to hovedlinier: der er blevet talt om *kosmisk indsigt og naturforholdet*. Det har været muligt at holde disse temaer nogenlunde adskilte, men som det fremgår af det følgende, begynder de to erfaringsområder efterhånden at flyde sammen til eet, hvorefter de i det senere forfatterskab vil forekomme umulige at adskille. Allerede i digtsamlingen »Figur og Ild« foregår der en sammenkædning, og et nyt aspekt opstår: nemlig *miljøengagementet*. Denne udvikling i forfatterskabet kan indpejles gennem en undersøgelse af nogle væsentlige digte fra »Figur og Ild«, det drejer sig om digtene »Præludium«, »Kandestederne«, »Klitspejlet« og »Dag og Nat«.

Bemærkelsesværdigt er det, at en række digte fra »Figur og Ild« udspiller sig i eller i nærheden af klitlandskaber. Stranden, havet, klitterne – ja, hele det *åbne* landskab, som har lokket så mange digtere ind i en blivende fascination, er også rammen for de erkendelser, som her opstår. Det åbne – eller dét, som Thorkild Bjørnvig selv i sin Rilke-afhandling kalder »det numinøse« – er den tilstand eller mulighed, som optimalt indbyder til en forbindelse til det kosmiske og dets grundkræfter. Den negative pol er det lukkede, hermetiske rum. De nævnte digte optegner en udvikling; »Præludium«, forspillet, kan siges at være det digt, som forbinder sig stærkest med de forrige digtsamlingers tolkning af naturen (f.eks. digtene »September« og »Forvandling«). Der indledes med spørgsmålet om, *hvor* indgangen til landskabet er, disse omgivelser, der beskrives som et 'Himmelrums-landskab, en Smeltedigel, Paradis for Mineraler'; for netop dette landskab bærer tydeligst de kosmiske grundkræfter i sig. Her findes smeltediglen for en ny eksistens. Himmelrums-landskabet forbinder jord og himmel i en identitet mellem grundstofferne. Denne 'indgang', som er 'forseglet' med låse af skinnende (strand)stene, er af symbolsk karakter og af bevidsthedsmæssig art. Hvorledes kommer jeg'et i forbindelse med landskabet? Løsningen indfinder sig, idet digterens sjæl så at sige synker ind i det evige kredsløb, ligesom solen står op om morgenen og forsvinder ved aftenstide i et storslået purpurskær:

I denne sørgmodige Purpurstenslette / i Solnedgangsstunden /
synker min Sjæl som en Kilde i Ørknen, / forsvinder sporløst i
Sandet,

Jeg'et glider ind og bliver selv en del af helheden og af det kosmiske kredsløb eller rytme. Hvorledes dette spring, dette samspil eller denne »gnist« nu opstår som en korrespondance mellem »Jeg« og »natur« er uvist. Men man kommer måske nærmest ved at hævde, at det førhen så lukkede landskab besidder en usædvanlig dragningskraft overfor digter-jeg'et. Denne uhyre tiltrækningskraft opstår, fordi de to størrelser er opbygget over samme grundsubstans. Derfor er en komplementær-forbindelse nærliggende og opleves umiddelbart som sand af den oplevende bevidsthed. Det hedder endvidere i digtets afsluttende vers:

Eneste Renhed, / hvor Kaos paany og paany / sletter alt levenes Spor, / Ternens paa Stranden og Myrens i Klitgryden, / Skarnbassens, Hugormens Mønster / og Hjelmens Cirkel – / Vinden fører dens spidse Straa / rundt og rundt som en Passer, der tegner det blivende: / Himlens Figurer – / og sletter den evige Kreds / med flygende Sand –

Når det førhen blev hævdet, at »Præludium« er en direkte videreførelse af de forrige samlingers naturdigte, som bygger på total identifikation eller ønsket om en sådan, er det kun delvist rigtigt. Vi har jo set i »Præludium«, at landskabet *først* blev oplevet som utilgængeligt og fremmed for digter-jeg'et. Dette element kan beskrives som nyt, når vi tager forbehold med hensyn til digtet »Uglen«, hvor ansatsen til dette gennembrud jo findes. Her var det netop dyrets *fremmedhed*, der indbød til oplevelsen af en dybere identitet.

Men hvordan *opstår* nu denne forbindelse til det kosmiske? I »Præludium« fødes samspillet næsten gnistagtigt og tilsyneladende uformidlet, som når to elektroder kommer i forbindelse med hinanden. En nærmere uddybelse af det, vi kan kalde »springets« eller »gnistens« opståen og karakter, finder man i digtet »Klitspejlet«, hvor digter-jeg'et i en »panisk dødsstille Middagsstund« finder et sandspejl, der sætter en erkendelsesproces i gang hos ham. Dette sandspejl befinder sig i en lyngklit og har antaget kegleform. Keglespidsen drager hans blik mod bunden, ligesom himlen trækker opmærksomheden op-

ad. Den paniske middagsstund, som er panisk i den forstand, at den er velsignet af den græske naturguds ånd og frugtbarhed, skildres på følgende måde:

Et Sted langt inde fandt jeg i en panisk / dødsstille Middagsstund,
 hvor Rødder vred sig / hugormeagtigt, og en Hugorm ligned / en
 stivnet sortbrun Rod – et Sandspejl, vandret / forsænket i en gam-
 mel dyster Lyngklit, / skjult, synligt først ved Randen – og dets
 Tomhed, / blændende hvid og ren, berørte mig / og drog mit Blik
 i stadig Svimlen ned / mod Bunden, mod den tomme Kegles
 Spids, / dens Ro og Varmesitren, Fjærnhed, Ild, / nedad – med
 samme Magt som Himlen op: / maaske et kosmisk Spejl, som
 fanged alt / og intet gengav – andet end for Sindet, / som knap
 nok saa, blot rystedes af Vished, / af grundløs Gru, af uforklarlig
 Jubel / og følte, hvad det delvis saa som Billed, / bestandig slettet
 af et modsat Billed, / der steg som flygtig Dis fra Spejlets Bund: /
 en Blomsterkalk, befrugtet af Azur / til Frugt om tusind Aar, et
 Maanekrater / opfyldt af Kulde, Ild, en Abstraktion, / Bevægelse
 i Ubevægethed, / en første Aarsags sidste Følge, Sats, / der syn-
 ger blot sig selv, som Stilhed synger – / behøver intet Menneske,
 dog anslaar / i den, som lytter, ser, en Grundakkord.

Dette sandspejl, siger digter-jeg'et, er måske et 'kosmisk spejl', som i sig fanger alt og kun gengiver noget for sindet, der rystes af *vished* og gru og jubel. Der er i oplevelsen opstået et billede af vertikal forbindelse gennem blikkets tosidige dragning fra keglespids til himlen. Jorden og keglespidsen er af en grundsubstans, der indgår i et samspil med det kosmiske, som det i sin egenskab af spejl kan afbilde og reflektere ud som egenkraft. Derfor kan sindet føle, at '... hvad det delvis saa som Billed' blev bestandig 'slettet af et modsat Billed'.

I dette samspil opstår oplevelsen af komplementaritet, hvor det anorganiske pludselig kan befrugte og sætte frugt, hvor kulde og ild forener sig, og hvor bevægelse eksisterer i det statiske: kort sagt, hvor modsætninger forenes i komplementaritet. En sådan oplevelse 'anslaar i den, som lytter, ser, en Grundakkord'. Erkendelsen af sammenhæng efterlader en svæven i digter-jeg'ets blod, en svæven, som ikke forsvinder, selvom han forfalder, fordi denne grundtone er en blivende del af altet, af det kosmiske.

Hvis man betragter det billede, som fængsler jeg'ets opmærksom-

hed, vil man opdage, at det koncentrerer sig om en vertikal bevægelse, en komplementær forbindelse mellem jord og himmel, materie og ånd. Der er hverken tale om en visionsløs, eensidig materiel binding eller en rodløs, tom transcendens: kun i *forbindelsen* mellem de to områder opstår der mening, og jeg'et opnår i et lykkeligt moment en samklang mellem følelse og intellekt. Her er der tale om en erfaring, som hos modernistiske forfattere tør kaldes sjælden. For Thorkild Bjørnvig er disse oplevelser af helhed og kosmisk harmoni i meget tæt forbindelse med naturen. Det er hér, de billeder opstår, som anslår en grundakkord i sindet.

Derfor må han nødvendigvis optræde som beskytter af naturen, når den anfægtes, for her findes alt det, der hindrer isolation, og som baner vej for erkendelse af individets plads i helheden.

I digtet »Dag og Nat« (»Figur og Ild«) samles en beskrivelse af den kosmiske samklang med frygten for ødelæggelsen af den natur, som åbner for en oplevelse af identitet. Digtet er opdelt i tre afsnit, hvor en gøgefugl i digtets begyndelse sætter en associationsrække igang hos digter-jeg'et. Gøgen tæller hans år, og efter denne påmindelse om timeligheden ledes tankerne hen på naturens og dyrerigets destruktion gennem menneskeligt magtmisbrug. I udryddelsen af dyrearterne forarmes vor eksistens som mennesker. Efter denne tankerække tæller gøgen ikke længere digter-jeg'ets år, men i stedet nævner han selv ved hvert kuk dyrearter 'navn ved navn'.

Undergangsstemningen, der præger digtets første afsnit, føres videre i det følgende. Det fremgår her, at det er splittelsen mellem følelse og intellekt, som får skylden for miseren.

Dér, hvor følelsen sættes i skammekrogen og ratio opprioriteres, blomstrer kynismen, og endog planer om at ødelægge jorden fostres. Intellektet 'ser kaos der, hvor følelsen ser form'. Formen er 'et aftryk af følelse', men ikke af den følelse vi 'lægger ind', d.v.s. ikke den følelse, som fra menneskers side eensidigt projiceres ind i omgivelserne eller naturen. Der er derimod tale om en 'fremmed følelse':

... vort Intellekt /.../ ser Kaos der, hvor Følelsen ser Form: /
Aftryk af Følelse! o, ikke den / vi lægger ind, den tager jeg ud
igen, / men fremmed!

Denne følelse kaldes *fremmed*, idet den kommer udefra og netop i sin fremmedhed formår at anslå en grundakkord i kunstnerens sind. Man

ser her en tydelig parallel til de just fortolkede digte, hvor det netop var fremmedheden eller modsætningsforholdet, der åbner for en erkendelse af det *komplementære*. I den kosmiske oplevelse kan altet give intellektet svar, som lader en frydefuld vished gro i kunstnerens sind:

nu, Altet giver Intellektet samme Svar: / en Eksplosion, maalt fra
Mount Palomar – / bryder ekstatisk Klarhed af mit Ler! / Jeg tæn-
ker Altet med mit Aandedrag: / de fire Vinde, Maane, Bølgeslag,
/ Sol, Delfi, Ørne; denne Klitnatur – / alt, hvad jeg føler frem-
med, ubekendt, / en Mulighed – o, ingen Ekkomur / af Triviali-
tet, nej, fyldt Azur – / vil tænke det med langsomt Aandedrag /
endnu en Dag – og Nat, endnu en Dag –

At 'tænke altet med sit åndedrag' er det præcise udtryk, der kunne stå som motto for det dyrebareste erfaringsgods i Thorkild Bjørnvigs digtning. En tilstand, hvor jeg'et og kosmos indgår i en uadskillelig helhed, og hvor hverken følelse eller intellekt (at ånde og at tænke) kan indeslutes i livsfjerne, aflukkede tremmebure. Der findes derimod en ægte sammenhæng og komplementær forbindelse mellem det jordiske og det himmelske, materie og ånd. Denne oplevelse af sammenhæng er for digter-jeg'et ingen 'ekkomur'; der er ikke tale om en gold afspejling eller gengivelse af hans egne, subjektive drømme og ønskeforestillinger. Altet – det kosmiske – er en *realitet*, som han kan forholde sig til og lade sig justere af. Og ud af denne erkendelse springer *kunsten*: 'Vibre-
rende af Underet fra før' vågner poesien til live i ham, 'glemte Figurers
Sædekorn' blomster op, og en urmytisk billedrigdom toner frem for hans syn:

gjort af mit Blod og af et kosmisk Vejr, / en Gnist, som springer
mellem her og der, / et vaagent Afsind, o en Lykkerus, / mens
Nordlysskåret svøbes om mit Hus.

Det er i det foregående blevet vist, hvordan naturen og den menneskelige søgen efter identitet indgår i et vitalt, gensidigt forhold. Imidlertid indebærer naturen i denne kvalitet også en *afhængighed*. Vejen fra 'begyndelsens' erfaringer og de stenede stier ud i 'fortsættelsens' vildmarker går igennem en eventyrlig og uspolet natur. Kun ad denne vej kan mennesket genfinde sig selv og leve myten i harmonisk dans med andre medskabninger.

Derfor er Thorkild Bjørnvig så engageret trådt ind i den økologiske debat: han har set det område truet, som i hans forståelse kan åbne for en dybere harmoni, og som kan gengive mennesket dets tabte respekt for dét, der er anderledes, men som derfor ikke er mindre værdifuldt. Som det er blevet vist i det foregående, ligger det lille frø, der skulle få forfatterskabet til at grønnes i en – for nogle mennesker – uventet retning, nedlagt i forfatterskabets tidligste fase.

Vi skal lære at se mennesket som det ene punkt i en ellipse – og naturen som det andet, og ikke betragte homo sapiens som det eneste centrum af betydning i det samlede solsystem. Sådan sagde Thorkild Bjørnvig.³ Og man kan tilføje: Mister vi respekten for naturen, mister vi os selv!

Noter

1. Citatet tyder på en stærk inspiration fra Karen Blixen og/eller Heinrich von Kleist.
Der henvises til et mindre prosaskrift af von Kleist: »Über das Marionettentheater« og til Karen Blixens debutværk marionetkomedien »Sandhedens Hævn«.
2. De sidste vers i citatet er tydeligt inspireret af samtaler med Karen Blixen. Thorkild Bjørnvig refererer i »Pagten« Karen Blixens ord om, at »Selve Længslen er et Pant paa, at det vi længes efter er til!« (Pagten s. 38).
3. Se essayet »Også for naturens skyld«. Indeholdt i samlingen af samme navn s. 27 ff.

Litteratur

- Bjørnvig, Thorkild: Stjernen bag Gavlen. Kbh. 1947.
Evigst Foraar. Kbh. 1954.
Anubis. Kbh. 1955.
Figur og Ild. Kbh. 1959.
Begyndelsen. Kbh. 1960.
Pagten. Kbh. 1974.
Også for naturens skyld. Kbh. 1978.